

УДК 351.777

[https://doi.org/10.32689/2617-2224-2020-5\(25\)-42-52](https://doi.org/10.32689/2617-2224-2020-5(25)-42-52)

Буканов Григорій Миколайович,
кандидат політичних наук, доцент,
докторант кафедри менеджменту та
управління проектами Дніпропетров-
ського регіонального інституту держав-
ного управління Національної академії
державного управління при Президентові
України, м. Дніпро, тел.: (096) 336-17-44,
e-mail: vip.gregorov5@gmail.com, [https://
orcid.org/0000-0002-5398-5953](https://orcid.org/0000-0002-5398-5953)

Буканов Григорій Николаевич,
кандидат политических наук, доцент, до-
кторант кафедры менеджмента и управ-
ления проектами Днепропетровского
регионального института государствен-
ного управления Национальной академии
государственного управления при Прези-

денте Украины, г. Днепр, тел.: (096) 336-17-44, e-mail: vip.gregorov5@gmail.com, [https://
orcid.org/0000-0002-5398-5953](https://orcid.org/0000-0002-5398-5953)

Bukanov Hryhorii Nikolaevich,
Candidate of Political Science, Associate Professor, Doctoral Student, Department of Man-
agement and Project Management, Dnipropetrovsk Regional Institute of Public Adminis-
tration of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine,
Dnipro, tel.: (096) 336-17-44, e-mail: vip.gregorov5@gmail.com, [https://orcid.org/0000-
0002-5398-5953](https://orcid.org/0000-0002-5398-5953)

ІНСТРУМЕНТИ ЕКОЛОГІЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

Анотація. Розглянуто інструменти екологічного менеджменту в контексті реалізації державної екологічної політики і сталого розвитку регіонів. Державна екологічна політика — це діяльність органів державної влади, спрямована на формування та розвиток екологічного виробництва/споживання та екологічної культури життєдіяльності людини. Для реалізації регіональної екологічної політики використовуються такі механізми: законодавчо-правовий, управлінський, економічний, громадсько-просвітницький.

Визначено, що екологічний менеджмент є складовою загальної системи екологічного управління, системою ринкового управління довкіллям, функціонує на територіальному ієрархічному рівні в рамках глобальної екологічної політики, держави в цілому, регіону, окремої території (місто, селище, окрема природна зона), корпорації, підприємств у сферах з ринковими відносинами. Екологічний менеджмент на рівні держави являє собою державну систему управління, яка спрямована на створення правових норм та засад з охорони навколишнього середовища, забезпечення формування у населення свідомості щодо раціонального використання природних ресурсів, підтримку екологічних інноваційних та технологічних проєктів. Виділено наступні групи інструментів екологічного менеджменту, які регулюються національним екологічним законодавством та імplementованими міжнародними угодами і конвенціями: перша група пов'язана із системою міжнародних і державних екологічних стандартів ISO та ДСТУ (екологічний аудит, екологічна сертифікація, екологічне маркування), друга група представляє системну оцінку екологічного стану навколишнього середовища і впливу техногенного фактора (стратегічна екологічна оцінка, екологічний моніторинг, оцінка впливу на довкілля), третя група пов'язана із екологічним розвитком регіону, території, підприємств (екологічний маркетинг).

Ключові слова: екологічна політика, екологічний менеджмент, екологічний аудит, екологічна сертифікація, екологічне маркування, стратегічна екологічна оцінка, екологічний моніторинг, оцінка впливу на довкілля, екологічний маркетинг.

ИНСТРУМЕНТЫ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО МЕНЕДЖМЕНТА В КОНТЕКСТЕ РЕАЛИЗАЦИИ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ ПОЛИТИКИ НА РЕГИОНАЛЬНОМ УРОВНЕ

Аннотация. Рассмотрены инструменты экологического менеджмента в контексте реализации государственной экологической политики и устойчивого развития регионов. Государственная экологическая политика — это деятельность органов государственной власти, направленная на формирование и развитие экологического производства/потребления и экологической культуры жизнедеятельности человека. Для реализации региональной экологической политики используются следующие механизмы: законодательно-правовой, управленческий, экономический, общественно-просветительский.

Определено, что экологический менеджмент является составной частью общей системы экологического управления, системой рыночного управления окружающей средой, функционирует на территориальном иерархическом уровне в рамках глобальной экологической политики, государства в целом, региона, отдельной территории (город, поселок, отдельная природная зона), корпорации, предприятий в сферах с рыночными отношениями.

Экологический менеджмент на уровне государства представляет собой государственную систему управления, которая направлена на создание пра-

вовых норм и принципов по охране окружающей среды, обеспечения формирования у населения сознания по рациональному использованию природных ресурсов, поддержку экологических инновационных и технологических проектов. Выделены следующие группы инструментов экологического менеджмента, которые регулируются национальным экологическим законодательством и реализованы международными соглашениями и конвенциями: первая связана с системой международных и государственных экологических стандартов ISO и ДСТУ (экологический аудит, экологическая сертификация, экологическая маркировка), вторая группа представляет системную оценку экологического состояния окружающей среды и влияния техногенного фактора (стратегическая экологическая оценка, экологический мониторинг, оценка воздействия на окружающую среду), третья группа связана с экологическим развитием региона, территорий, предприятий (экологический маркетинг).

Ключевые слова: экологическая политика, экологический менеджмент, экологический аудит, экологическая сертификация, экологическое маркирование, стратегическая экологическая оценка, экологический мониторинг, оценка влияния на окружающую среду, экологический маркетинг.

ENVIRONMENTAL MANAGEMENT TOOLS IN THE CONTEXT OF IMPLEMENTATION OF STATE ENVIRONMENTAL POLICY AT THE REGIONAL LEVEL

Abstract. The article considers the tools of environmental management in the context of the implementation of the state environmental policy and sustainable development of the regions. State environmental policy is the activity of the public authorities aimed at the formation and development of the environmental production/consumption and environmental culture of the human life. The following mechanisms are used to implement the regional environmental policy: legislative and legal, managerial, economic, public and educational.

It is determined that environmental management is a component of the general system of environmental management, the system of market management of the environment, operates at the territorial hierarchical level within the global environmental policy, the state as a whole, region, separate territory (city, settlement, separate natural zone), corporations, enterprises in areas with market relations. Environmental management at the state level is a state management system aimed at creating legal norms and principles for the environmental protection, ensuring the formation of public awareness of the rational use of natural resources, support for environmental innovation and technology projects. The following groups of environmental management tools are regulated by the national environmental legislation and implemented international agreements and conventions: the first group is related to the system of international and state environmental standards ISO and SSU (*State Standards of Ukraine*) (environmental audit, environmental certification, environmental labeling), the second group represents systematic assessment of the ecological state of the environ-

ment and the impact of man-made factors (strategic environmental assessment, environmental monitoring, environmental impact assessment), the third group is related to the environmental development of the region, territories, enterprises (environmental marketing).

Keywords: environmental policy, environmental management, environmental audit, environmental certification, environmental labeling, strategic environmental assessment, environmental monitoring, environmental impact assessment, environmental marketing.

Постановка проблеми. Функціонування системи екологічного менеджменту передбачає застосування певних інструментів управління, спрямованих на досягнення практичних результатів реалізації екологічної політики, пов'язаних із: 1) аналізом і оцінкою екологічної ситуації в державі, регіоні, окремої території і підприємстві, виявленням екологічних небезпек; 2) зниженням негативного впливу виявлених екологічних ризиків; 3) запобіганню виникненню екологічних небезпек через застосування превентивних методів управління у сфері екологічної політики; 4) контролем і моніторингом дотримання екологічного законодавства; 5) формуванням умов для впровадження принципів і механізмів “зеленої” економіки як основи економічної складової сталого (збалансованого) розвитку; 6) створенням багатосуб’єктної системи управління практичною реалізацією екологічної політики в регіоні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичну і методологічну основу дослідження системи екологічного менеджменту складають праці українських та зарубіжних вчених. Важливе значення мали праці В. Аніщенко, О. Балацького, О. Бі-

лик, Т. Галушкіної, Т. Галькевич, К. Демяненко, Ю. Добуш, І. Дуднікової, М. Ільїна, О. Лук’янихіної, Н. Пахомової, О. Потай, К. Ріхтера, Т. Трифонова, А. Садекова, Н. Селіванова, Ю. Сагайдак, В. Шевчука та інших вчених, присвячені вивченню екологічного менеджменту як типу управління. Проте ряд питань досі залишається малодослідженим, зокрема систематизація інструментів екологічного менеджменту в контексті сталого розвитку регіонів.

Мета статті. Метою статті є виокремлення і систематизація інструментів екологічного менеджменту в контексті реалізації державної екологічної політики на регіональному рівні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Реалізація державної екологічної політики на регіональному рівні передбачає впровадження ефективної системи механізмів та інструментів управління, виділення об’єктів і суб’єктів управління, його принципів і функцій. Інтегруючим чинником формування такої системи управління виступає методологія менеджменту, а в сфері охорони навколишнього середовища, екологічної безпеки, сталого (збалансованого) розвитку певної терито-

рії — екологічний менеджмент, що виступає як інструментальний компонент загальної системи екологічного управління на територіальному рівні в рамках глобальної екологічної політики, держави в цілому, регіону, окремої території (місто, селище, окрема природна зона), корпорації, підприємств у сферах з ринковими відносинами. У контексті реалізації державної екологічної політики і регіональної екологічної політики, зокрема, екологічний менеджмент представляє собою системно-орієнтований підхід в управлінні екологічною політикою на загальнодержавному, регіональному, місцевому і локальному рівнях.

Незважаючи на багатозначність поняття “менеджмент”, сьогодні воно означає управління на різних рівнях. Відповідно термін “екологічний менеджмент” розглядається переважно в таких значеннях [1, с. 227]: 1) як діяльність громадських екологічних організацій; 2) як сукупність засад, методів і засобів управління природоохоронною діяльністю підприємства; 3) як система управління окремим природним комплексом, що підлягає особливій охороні; 4) як частина загальної системи управління, яка містить організаційну структуру, діяльність з планування, обов'язки, відповідальність, досвід, методи, методики, процеси і ресурси для формування, здійснення, аналізу та актуалізації екологічної політики конкретної організації.

Найповніше трактування екологічного менеджменту наведено у міжнародному стандарті ISO 14000. “Система екологічного менеджменту — це частина загальної системи

менеджменту, яка включає організаційну структуру, планування діяльності, розподіл відповідальності, практичну роботу, а також процедури, процеси та ресурси для розробки, впровадження, оцінки досягнутих результатів реалізації та вдосконалення екологічної політики, цілей і завдань” [2, с. 2].

Основними ознаками екологічного менеджменту є [3, с. 9]: 1) він є складовою загальної системи екологічного управління; 2) він є системою ринкового управління довкіллям; 3) його дія обмежується на територіальному ієрархічному рівні в рамках регіону, корпорації, підприємств у сферах з ринковими відносинами, насамперед, виробничій.

Отже, у широкому розумінні — це тип управління, принципово зорієнтований на формування й розвиток екологічного виробництва та нової екологічної якості життєдіяльності людей, з метою збереження природного середовища, забезпечення здоров'я населення та економного витрачання ресурсів у контексті вимог сталого розвитку.

Функціонування системи екологічного менеджменту здійснюється за допомогою певних методів, механізмів та інструментів. Загалом виділяють багато типів інструментів екологічного менеджменту. Наприклад, І. Жолобчук виділив такі групи інструментів: адміністративно-контрольні, техніко-технологічні, економічні, законодавчо правові, політичні, освітньо-виховні [4, с. 235].

Представлена типологія інструментів системи екологічного менеджменту більш відповідає загальній системі інструментів реалізації

екологічної політики. Ці інструменти визначені як пріоритетні та стратегічні в Законі України “Про основні засади (стратегії) державної екологічної політики України на період до 2030 року” [5]. Тому систему інструментів управління в екологічному менеджменті можемо звузити до кілька основних груп.

Перша група безпосередньо пов'язана із самою основою екологічного менеджменту — системою міжнародних і державних екологічних стандартів ISO та ДСТУ. До цієї групи можна віднести екологічний аудит, екологічну сертифікацію і екологічне маркування. Друга група інструментів екологічного менеджменту представляє системну оцінку екологічного стану навколишнього середовища і впливу техногенного фактору — стратегічна екологічна оцінка, екологічний моніторинг, екологічна експертиза замінена на оцінку впливу на довкілля. Третя група нами виділена окремо і пов'язана із екологічним розвитком регіону, територій, підприємств — екологічний маркетинг, екологічна освіта і виховання. Четверта група інструментів екологічного менеджменту передбачає окремий розгляд і пов'язана із економічними механізмами реалізації державної екологічної політики.

В Україні нормативною основою екологічного аудиту є Закон України “Про екологічний аудит”, прийнятий Верховною Радою 24.06.2004 р. (діє з 2005 р.). Закон визначає екологічний аудит так: “Екологічний аудит — це документально оформлений системний незалежний процес оцінювання об'єкта екологічного аудиту, що включає збирання та об'єктивне

оцінювання доказів для встановлення відповідності визначених видів діяльності, заходів, умов, системи управління навколишнім природним середовищем та інформації з цих питань вимогам законодавства України про охорону навколишнього природного середовища та іншим критеріям екологічного аудиту” [6].

Головні завдання екологічного аудиту: 1) збір достовірних даних про екологічні аспекти діяльності об'єкта екологічного аудиту та формування на підставі цього висновків екологічного аудиту; 2) встановлення відповідності об'єктів екологічного аудиту вимогам законодавства про охорону навколишнього середовища й іншим критеріям екологічного аудиту; 3) оцінка впливу діяльності об'єкта екологічного аудиту на стан навколишнього природного середовища; 4) оцінка ефективності планів і обґрунтованості заходів з охорони навколишнього середовища на об'єкті екологічного аудиту [7, с. 50–51].

Екологічний аудит може широко використовуватися при сертифікації за ISO14000 як для оцінювання відповідності системи екологічного менеджменту вимогам стандарту, так і для розроблення програм підготовки екологічної сертифікації підприємства. Екологічна сертифікація може проводитися в обов'язковому і добровільному порядку. Обов'язковій сертифікації в національній системі УкрСЕПРО підлягають об'єкти, що, відповідно до чинного законодавства, повинні відповідати вимогам з охорони навколишнього середовища, гарантувати екологічну безпеку і збереження біологічного розмаїття. Добровільній сертифікації можуть бути

піддані інші об'єкти з урахуванням сформованої міжнародної практики згідно зі ст. 17–19 Закону України “Про стандартизацію і сертифікацію” [8, с. 267].

В Україні система екологічної сертифікації та маркування почала розвиватися згідно з вимогами ДСТУ ISO 14024 з 2003 р. як незалежна й добровільна система. Її розвиток мав на меті сприяти формуванню ринку продукції з поліпшеними екологічними характеристиками за встановленими критеріями оцінки. Так, забезпечення функціонування системи передбачає: 1) розроблення, узгодження, прийняття та періодичний перегляд екологічних критеріїв оцінювання життєвого циклу (стандартів), що дають змогу оцінити поліпшені екологічні та функціональні характеристики об'єктів стандартизації; 2) оцінювання відповідності об'єкта сертифікації вимогам екологічних критеріїв (сертифікація); 3) здійснення нагляду за сертифікованими товарами, послугами чи об'єктами нерухомості (відповідність вимогам екологічних критеріїв); 4) забезпечення міжнародного визнання результатів оцінювання [9, с. 90].

Отже, екологічна сертифікація як інструмент екологічного менеджменту передбачає відповідність виробництва, послуги, товару, в загалі об'єкта сертифікації міжнародним і національним екологічним стандартам ISO і ДСТУ, причому в процесі сертифікації органи місцевого самоврядування, регіональні органи управління у сфері захисту довкілля можуть відігравати значну роль, створюючи сприятливі умови для

участі в ньому регіональних суб'єктів економічної сфери.

Із екологічною сертифікацією пов'язаний такий інструмент, як екологічне маркування. Під екологічним маркуванням зазвичай розуміють певну екологічну декларацію, яка позначає вплив продукції або послуги на навколишнє середовище на всіх стадіях життєвого циклу виробництва продукції чи послуги. Термін “екологічне маркування” застосовується в міжнародних стандартах, у тому числі – адаптованих в Україні. Це міжнародні стандарти: ДСТУ ISO 14020 “Екологічні маркування та декларації. Основні принципи”; ДСТУ ISO 14021 “Екологічні маркування та декларації. Самодекларовані екологічні заяви (екологічне маркування типу II)”; ДСТУ ISO 14024 “Екологічні маркування та декларації. Екологічне маркування типу I. Принципи та методи”.

Стратегічна екологічна оцінка (СЕО) як інструмент реалізації державної екологічної політики представлена в Законі України “Про основні засади (стратегії) державної екологічної політики України на період до 2030 року” [5] як систематичний процес, який здійснюється для аналізу екологічних наслідків запропонованих планів, програм та інших стратегічних дій, для включення результатів досліджень до процесу ухвалення рішень, оцінки ймовірних екологічних наслідків (включаючи наслідки для здоров'я), що охоплює визначення завдань екологічного звіту та його підготовку, роботу з громадськістю та консультації.

Особливого значення в сучасних умовах набуває інструмент екологіч-

ного моніторингу, створення дієвої системи якого зумовлено прийняттям Закону України “Про охорону навколишнього природного середовища”. Згідно із ст. 22 даного Закону з метою забезпечення збору, обробки, збереження та аналізу інформації про стан навколишнього природного середовища, прогнозування його змін і розробки науково обґрунтованих рекомендацій для прийняття ефективних управлінських рішень в Україні створюється система державного моніторингу навколишнього природного середовища [10].

Екологічний моніторинг виступає як комплексний еколого-правовий інститут, що складається з сукупності державних відомостей про стан якості навколишнього природного середовища і спостережень галузевих державних органів за змінами об’єктів природокористування, які узагальнюються на загальнодержавному рівні з метою отримання єдиної всебічної оцінки екологічного стану навколишнього середовища [11, с. 134]. М. Сливка вважає, що “екологічний моніторинг необхідно розглядати, перш за все, як функцію управління у сфері природокористування та охорони навколишнього природного середовища” [12, с. 83].

Як один із інструментів системи екологічного менеджменту в контексті реалізації державної екологічної політики екологічний моніторинг перебуває у тісному взаємозв’язку з іншим — екологічною експертизою, однак згідно нового Закону України “Про оцінку впливу на довкілля” від 23.05.2017 р. [13], який вступив у дію 18.12.2017 р. на зміну старому Закону України “Про екологічну експер-

тизу”, термін “екологічна експертиза” було замінено на термін “оцінка впливу на довкілля”.

Окрему групу інструментів екологічного менеджменту складають маркетингові методи, які знаходять своє вираження у понятті “екологічний маркетинг”. Сучасний екологічний маркетинг сформувався як результат еволюції концепцій маркетингу та бере свій початок з середини 1980-х років.

О. Садченко та С. Харічков розглядають екологічний маркетинг через “призму визначеної системи його концепцій, кожна з яких акцентує увагу на одному з ключових факторів екологічного маркетингу”. Автори виділяють такі концепції екологічного маркетингу [14, с. 56]: 1) маркетинг товарів та послуг, з урахуванням екологічних нормативів та обмежень; 2) маркетинг екологічних товарів та послуг — специфічний вид маркетингу, викликаний появою екологічних потреб населення у зв’язку із погіршенням якості середовища існування та підвищенням екологічної свідомості суспільства; 3) маркетинг природних умов та ресурсів (маркетинг природокористування); 4) некомерційний вид екологічного маркетингу, метою якого є збереження середовища існування людини та генофонду біосфери.

Висновки. Теоретичний аналіз і систематизація основних інструментів екологічного менеджменту в контексті реалізації екологічної політики на регіональному рівні дає можливість зробити деякі висновки. По-перше, розглядаючи регіон як соціально-еколого-економічну систему, інструменти екологічного

менеджменту спрямовані на оптимізацію в економічній сфері, що позначається на сталому розвитку відносно соціальної і екологічної складової. По-друге, інструменти екологічного менеджменту регулюються національним екологічним законодавством та імплементованими міжнародними угодами, конвенціями тощо. По-третє, можна виділити наступні групи інструментів — перша група пов'язана із системою міжнародних і державних екологічних стандартів ISO та ДСТУ, друга група представляє системну оцінку екологічного стану навколишнього середовища і впливу техногенного фактору, третя група пов'язана із екологічним розвитком регіону, територій, підприємств (екологічний маркетинг).

Перспективним напрямом подальших досліджень є систематизація економічних інструментів реалізації державної екологічної політики на регіональному рівні в контексті впровадження системи екологічного менеджменту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Потай О. А.* Концептуальні засади екологічного менеджменту підприємства. Регіональна економіка. 2013. № 1. С. 226–235.
2. Environmental management systems — Requirements with guidance for use: ISO 14001:2004. [Second edition 2004-11-15]. Geneva, 2004. 23 p. (International Standard).
3. *Загороднюк П. О.* Взаємозв'язок екологічної й економічної безпеки та її вплив на економічне зростання України // Екологія довкілля та безпека життєдіяльності. 2014. № 6. С. 9–14.
4. *Жолобчук І.* Концептуальні основи формування механізмів екологічного управління в сучасних умовах // Ефективність державного управління. 2017. Вип. 1 (50). Ч. 2. С. 233–240.
5. Про основні засади (стратегії) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України // Вісн. Верховної Ради України. 2019. № 16. Ст. 70. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19?lang=uk>
6. Про екологічний аудит: Закон України від 24.06.2014 р. № 1863-IV. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1862-15>
7. *Пономаренко Є. Г., Ломакіна О. С.* Екологічний менеджмент і аудит : конспект лекцій для студентів денної та заочної форм навчання освітнього рівня “магістр” спеціальності 101 — Екологія. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2017. 64 с.
8. Екологія і закон: екологічне законодавство України : у 2 кн. / за ред. В. І. Андрейцева ; НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. К. : Юринком Інтер, 1997. 374 с.
9. На шляху зеленої модернізації економіки: модель сталого споживання та виробництва: дов. / С. В. Берзіна та ін. К.: Ін-т екологічного управління та збалансованого природокористування, 2017. 138 с.
10. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25 червня 1991 р., № 1264-XII // ВВР України. 1991. № 41. Ст. 546.
11. *Каракаш І. І.* Екологическое право Украины: курс лекций. Одесса: Латстар, 2001. 478 с.
12. *Сливка М. М.* Взаємодія суб'єктів охорони навколишнього природного середовища (адміністративно-правовий аспект): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Львів, 2018. 214 с.

13. Про оцінку впливу на довкілля: Закон України від 23 травня 2017 р., № 2059-VIII // ВВР України. 2017. № 29. Ст. 315.
14. Садченко Е. В., Харичков С. К. Экологический маркетинг: понятия, теория, практика и перспективы. Одесса: Ин-т проблем рынка и эк.-экол. исслед. НАН Украины, 2001. 146 с.

REFERENCES

1. Potai O. A. (2013). Kontseptualni zasady ekolohichnoho menedzhmentu pidpriemstva [Conceptual principles of ecological management of the enterprise]. *Rehionalna ekonomika – Regional economy*, 1, 226–235 [in Ukrainian].
2. *Environmental management systems – Requirements with guidance for use: ISO 14001:2004*. (2nd ed.). (2004). Geneva [in English].
3. Zahorodniuk P. O. (2014). Vzaiemozviazok ekolohichnoi y ekonomichnoi bezpeky ta yii vplyv na ekonomichne zrostantia Ukrainy [The relationship between environmental and economic security and its impact on economic growth in Ukraine]. *Ekolohiia dovkillia ta bezpeka zhyttiediialnosti – Environmental ecology and life safety*, 6, 9–14 [in Ukrainian].
4. Zholobchuk I. (2017). Kontseptualni osnovy formuvannia mekhanizmv ekolohichnoho upravlinnia v suchasnykh umovakh [Conceptual bases of formation of mechanisms of ecological management in modern conditions]. *Efektivnist derzhavnoho upravlinnia – Efficiency of public administration*, 1(50)(2), 233–240 [in Ukrainian].
5. Zakon Ukrainy “Pro osnovni zasady (strategii) derzhavnoi ekolohichnoi polityky Ukrainy na period do 2030 roku” : vid 28 liutoho 2019 roku, № 2697-VIII [Law of Ukraine “On the basic principles (strategies) of state environmental policy of Ukraine for the period up to 2030 from 28.02.2019, № 2697-VIII]. (2019). *Visnyk Verkhovnoi Rady Ukrainy – Bulletin of Verkhovna Rada of Ukraine*, 16. Art. 70. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19?lang=uk> [in Ukrainian].
6. Zakon Ukrainy “Pro ekolohichnyi audyt” : vid 24.06.2014, № 1863-IV [Law of Ukraine “On environmental audit” from 24.06.2014, № 1863-IV]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <http://zakon.3.rada.gov.ua/laws/show/1862-15> [in Ukrainian].
7. Ponomarenko Ye. H., Lomakina O. S. (2017). *Ekolohichnyi menedzhment i audyt [Environmental management and audit]*. Kharkiv: KhNUMH im. O. M. Beketova [in Ukrainian].
8. Andreitsev V. I. (Eds.). (1997). *Ekolohiia i zakon: ekolohichne zakonodavstvo Ukrainy [Ecology and law: environmental legislation of Ukraine]*. (Vols. 1–2). Kyiv: Yuryнком Inter [in Ukrainian].
9. Berzina S. V., et al. (2017). *Na shliakhu zelenoi modernizatsii ekonomiky: model staloho spozhyvannia ta vyrobnytstva [On the way to green modernization of the economy: a model of sustainable consumption and production]*. Kyiv: Istitut ekolohichnoho upravlinnia ta zbalansovanoho pryrodokorystuvannia [in Ukrainian].
10. Zakon Ukrainy “Pro okhoronu navkolyshnoho pryrodnoho seredovysha” : vid 25 chervnia 1991, № 1264-XII [Law of Ukraine “On environmental protection” from June 25, 1991, № 1264-XII]. (1991). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Information of Verkhovna Rada of Ukraine*, 41. Art. 546 [in Ukrainian].
11. Karakash I. I. (2001). *Ekologicheskoe pravo Ukrainy [Environmental law of Ukraine]*. Odessa: Latstar [in Russian].

12. Slyvka M. M. (2018). *Vzaiemodiia subiektiv okhorony navkolyshnoho pryrodnoho seredovyshcha (administratyvno-pravovyi aspekt)* [*Interaction of subjects of environmental protection (administrative and legal aspect)*]. Candidate's thesis. Lviv [in Ukrainian].
13. Zakon Ukrainy "Pro otsinku vplyvu na dokillia" : vid 23 travnia 2017, № 2059-VIII [Law of Ukraine "On Environmental Impact Assessment" from May 23 2017, № 2059-VIII]. (2017). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Bulletin of Verkhovna Rada of Ukraine*, 29. Art. 315 [in Ukrainian].
14. Sadchenko E. V., Kharichkov S. K. (2001). *Ekologicheskiiy marketing: ponyatiya, teoriya, praktika i perspektivy* [*Environmental marketing: concepts, theory, practice and prospects*]. Odessa: Inst. problem rynku i ek.-ekol. issled. NAN Ukrainy [in Russian].